

ความสุขของคนทั้งมวล

(Happiness For All)

ประเวศ วะสี

เนื่องในโอกาสขึ้นปีใหม่ ๒๕๕๒ ผมขออวยพรให้ผู้อ่าน “มติชน” และคนไทยทุกหมู่เหล่าประสบความสุขสวัสดิ์ ความสุขสวัสดิ์ไม่มีขายอยากได้ต้องร่วมสร้าง คนไทยสามารถร่วมสร้างความสุขสวัสดิ์ได้โดยไม่ยาก เพราะเราร่วมรวยด้วยทุนต่างๆ มากมาย ทั้งทุนทางภูมิประเทศ และทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางศาสนธรรม เป็นต้น เราควรจะอยู่ใน **สุขคติ** แต่ที่เราหลุดเข้าไปอยู่ใน **ทุกข์คติ** เพราะเราไปติดใน **มายาคติ** บางอย่างมายาคติคือภาพลวงไม่ใช่ความจริง สังคมไทยต้องแหวกมายาคติออกไปสู่ความจริง แล้วคนไทยทั้งมวลจะสุขสวัสดิ์

เพื่อนคนไทยควรจะต้องตั้งคำถามว่าสังคมไทยติดอยู่ในมายาคติอะไรบ้าง การรู้ตัวทำให้หลุดออกจากมายาคตินั้นๆ ได้ ในที่นี้ขอกล่าวถึงมายาคติ ๑ ประการที่ทำให้ประเทศอ่อนแอและไม่เกิดความสุขสวัสดิ์เท่าที่ควร

๑. มายาคติในอารยธรรมตะวันตก นักปราชญ์ฝรั่งเอง เช่น สาสโล โกรฟ และรัชเชล ก็กล่าวว่ อารยธรรมตะวันตกกำลังพาโลกทั้งโลกเข้าไปสู่วิกฤตการณ์อย่างรุนแรง นักปราชญ์ไทยคือ ท่านอาจารย์พุทธทาสก็กล่าวอย่างเดียวกันก่อนหน้าฝรั่งเนิ่นนาน เพราะอารยธรรมตะวันตกเป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยมเงินนิยมเป็นการพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้งทำให้ขยายความ โลกออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเงินเป็นมายาคติที่เพิ่มตัวเลขขึ้นไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Infinite) ขณะที่ทรัพยากรในโลกนี้มีที่สิ้นสุด (Finite) เศรษฐกิจในเงินจึงเป็นเศรษฐกิจมายาคติไม่ใช่เศรษฐกิจจริง เมื่อตีตัวเลขให้มันพองขึ้นๆ วันหนึ่งมันก็จะแตกและทุกคนที่อยู่ในเศรษฐกิจเงินก็ลำบากแทบเลือดตากระเด็น

ในขณะที่ชาวนาที่อยู่ในเศรษฐกิจจริงไม่ลำบากเลย เพราะมีข้าวกิน มีปลากิน มีผักกิน มีผลไม้กิน กินอิ่มจนไม่รู้จะอิ่มอย่างไร เหลือกก็แจกบ้าง ขายบ้าง มีความสุขดี ม.จ.สิทธิพร กฤดากร ตรัสนานมาแล้วว่า “เงินทองเป็นของมายาข้าวปลาเป็นของจริง”

ถ้ามองด้วยแว่นตะวันตกประเทศไทยยากจนและต่ำต้อยทุกอย่าง นั่นเป็นมายาคติความจริงประเทศไทยรุ่มรวย เราผลิตอาหารเหลือกิน และยังเลี้ยงชาวโลกด้วย โลกวิกฤตอย่างไรๆ คนไทยก็ไม่อดตาย วิกฤตเศรษฐกิจโลกคราวนี้ คนไทยควรจะออกจากมายาคติโลก หันมาหาความจริงของแผ่นดินไทย แผ่นดินไทยอันรุ่มรวย พอที่จะเลี้ยงทุกคนให้สุขสบายได้ขอให้มาร่วมกันบนฐานความจริงของเศรษฐกิจไทยเถิด

๒. มายาคติในการสร้างพระเจดีย์จากยอด ใครๆ ก็รู้ว่าไม่มีพระเจดีย์องค์ใดสร้างได้จากยอดเพราะจะพังลงๆ ต้องสร้างจากฐาน ฐานที่แข็งแรงจะรองรับองค์พระเจดีย์และยอดให้มันคง แต่เราพัฒนาทุกอย่างจากยอดทั้งสิ้น เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข การเมือง เศรษฐกิจก็บอกว่าทำข้างบนให้

มันโตแล้ว มันจะกระเด็นลงข้างล่าง (Trickle down) การศึกษาก็จะเห็นได้จากการที่มหาวิทยาลัยไม่สนใจชุมชนท้องถิ่นเลย การเมืองก็จะสนใจเฉพาะประชาธิปไตยระดับชาติ แล้วก็ไม่ได้สำเร็จ เพราะไม่มีประชาธิปไตยระดับชาติที่ไหนทำสำเร็จ โดยปราศจากประชาธิปไตยที่ฐานคือชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่นคือ ฐานพระเจดีย์ทางสังคม ถ้าชุมชนท้องถิ่นแข็งแรงทุกด้านทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา สุขภาพและประชาธิปไตย ก็จะรองรับสังคมทั้งหมด ให้มั่นคง งานที่ฐานง่ายกว่าข้างบนเยอะ เพราะเป็นของจริง ในขณะที่กระบวนการข้างบนเป็นมายาคติเสียเป็นส่วนใหญ่ทำอะไรไม่ค่อยสำเร็จ ขณะนี้กำลังเกิดสิ่งดีๆ ขึ้นในชุมชนท้องถิ่นมากขึ้นเป็นลำดับ หลายแห่งดังกับ “สวรรค์บนดิน” ลองไปดูที่ตำบลควนรู ปากพูน ไม้เรียง ท่าข้าม บ้านหนองกลางดง ฯลฯ เคยเห็นไหมที่เด็กเล็กทั้งตำบลได้เข้าเรียนฟรี ไม่มีสอบเอ็นท์ กินนมฟรีทุกวัน หญิงตั้งครรภ์ทุกคนได้กินนมฟรีทุกวัน เพราะในตำบลมีวัวนมตั้ง ๑๐๐ ตัว แต่ละตัวให้นมถึง ๒๐ กิโลต่อวัน ถ้าไม่เคยเห็นก็ไปดูที่ตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษาสมัยใหม่ใน ๑๐๐ ปี เศษที่ผ่านมาทำให้คนไทยหลายชั่วคนไม่เข้าใจฐานของสังคมไทย ถึงอยากแก้ไขปัญหาก็ทำไม่สำเร็จ ถ้านายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์หรืออยากให้กรม.ของท่านประสบความสำเร็จต้องไปเรียนรู้ให้เข้าใจการพัฒนาจากฐานพระเจดีย์ของสังคมไทย ถ้าเรามีการ “ปฏิวัติ” คือหมุนกลับ ให้ทุกสิ่งทุกอย่างไปหนุนฐานคือชุมชนท้องถิ่น ภายใน ๕ ปี เราจะเกิดความพอเพียงทั่วประเทศ และภายใน ๑๐ ปี เราสามารถขยาย “สวรรค์บนดิน” ให้เต็มประเทศได้

๓. มายาคติในการเคารพความรู้ในตำรามากกว่าความรู้ในตัวตน มายาคติตัวนี้ทอนกำลังของคนไทยทั้งชาติ ความรู้มีทั้งความรู้ในตำราและความรู้ในตัวตน ความรู้ ๒ ประเภทนี้มีฐานที่มาและความหมายต่างกัน ความรู้ในตำราเกิดจากการรวบรวมสังเคราะห์ จากกการทดลองวิจัย อาจเรียกว่าความรู้ในตำรามีฐานอยู่ในวิทยาศาสตร์ ส่วนความรู้ในตัวตนนั้นเกิดจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน เช่น คนขายกล้วยเตี้ยมีความรู้ในการทำกล้วยเตี้ย ช่างผสมปูนมีความรู้ในการผสมปูน แม้มีความรู้ที่จะอบรมบ่มเพาะให้ลูกเป็นคนดี เพราะเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายว่าความดีคืออะไร อาจเรียกว่าความรู้ในตัวตนมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม คนส่วนน้อยเท่านั้นที่เชี่ยวชาญความรู้ในตำรา แต่คนทุกคนมีความรู้ในตัว ถ้าเราเคารพเฉพาะความรู้ในตำราคนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีเกียรติคนส่วนใหญ่ไม่มีเกียรติ ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวตน คนไทยทุกคนจะมีเกียรติ

การที่เราเคารพเฉพาะความรู้ในตำราทำให้คนทั้งประเทศไม่มีเกียรติและขาดความมั่นใจในตัวเอง และรวมเป็นการขาดความมั่นใจแห่งชาติ และการศึกษาของเราอ่อนแอเพราะมุ่งท่องตำรา โดยไม่เห็นคุณค่าของการปฏิบัติและความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ ที่จริงเรามีความรู้ในตัวผู้ปฏิบัติอย่างมหาศาล เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ช่าง คนค้าคนขาย ผู้ประกอบการ พ่อแม่ปู่ย่าตายาย ฯลฯ ความรู้เหล่านี้เป็นของจริง ปฏิบัติได้จริง เกิดประโยชน์จริง

เมื่อคุณทักษิณเป็นนายกรัฐมนตรีในปีแรกผมมีโอกาสคุยกับท่านเป็นการส่วนตัว สิ่งหนึ่งที่ผมแนะนำให้ทำคือทำ Human mapping คือ ทำแผนที่คนไทยทุกคนในทุกพื้นที่ว่าใครมีความรู้อะไรใน

ตัวบ้างแล้วเอามาทำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ คนไทยทุกคนจะภูมิใจในตัวเอง และเราจะมีแหล่งเรียนรู้จากความรู้ในตัวคนเต็มประเทศ

นี่จะเป็นการปฏิวัติทางศีลธรรมและวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่

ศีลธรรมพื้นฐานคือการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ศีลธรรมพื้นฐานนี้เป็นรากฐานของสิ่งดีงามทั้งปวง เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม ความเป็นธรรมทางสังคม เราขาดศีลธรรมพื้นฐานนี้ การศึกษาที่เอาตำราเป็นตัวตั้งยิ่งซ้ำเติมการขาดศีลธรรมนี้ ทำให้เราอ่อนแอทั้งชาติ ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวคนนอกจากเป็นศีลธรรมพื้นฐานแล้ว ยังทำให้กลับไปหาฐานทางวัฒนธรรม เพราะความรู้ในตัวคนมาจากฐานทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งยาวไกล ไม่ใช่ความรู้เพียงผิวดินแยกส่วน วัฒนธรรมนั้นเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ภูมิปัญญา หรือปัญญาที่ต้องคิดแผ่นดิน

ถ้าเราออกจากมายาคติในข้อนี้ได้จะเป็นการปฏิวัติทางศีลธรรมและการปฏิวัติที่กลับไปหาฐานทางวัฒนธรรม จะทำให้เราแข็งแรง และหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมหรือทางอารยธรรม

๔. มายาคติที่ว่าทำอะไร ๆ ต้องเอาความรู้เป็นตัวตั้ง ข้อนี้เข้าใจได้ยากและอาจขัดใจ เพราะเรากันเคยกับความคิดที่ว่าทำอะไร ๆ ต้องเอาความรู้เป็นตัวตั้ง อันที่จริงความรู้มีข้อจำกัดมาก เช่น มีการแยกส่วนเป็นเรื่องๆ ทำให้ไม่สามารถรวมพลังได้ ความรู้ไม่มีพลังพอที่จะต้านอำนาจกิเลสได้ ดังที่ชาวยุโรปได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปทำอาวุธ และแย่งชิงผู้คนหมดทุกทวีป ความรู้นำไปสู่อหังการ และทฤษฎีราคา ทฤษฎีเป็นภาษาบาลีตรงกับภาษาสันสกฤตว่าทฤษฎี ราคาในทฤษฎีทำให้นักทฤษฎีทะเลาะกันรุนแรงได้มากอย่างไม่น่าเชื่อจริงๆ แล้วทำอะไรควรเอาใจนำความรู้ตาม มนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความคิดอยู่ในหัวใจ เมื่อเอาใจนำทุกข์ก็เปลี่ยนเป็นสุข (โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ในมติชนรายวันฉบับวันเสาร์ที่ ๓ มกราคม ๒๕๕๒ ในคอลัมน์"จิตวิวัฒน์") ถ้าประเทศไทยร้อยดวงใจกันเต็มประเทศ จะเกิดความสมานฉันท์ พลัง และความสุขอันมหาศาล

๕. มายาคติในการเห็นความสำคัญของความเป็นทางการมากกว่าความไม่เป็นทางการ ความไม่เป็นทางการมีมาก่อน ใหญ่ กว่า และเป็นความจริงมากกว่าความเป็นทางการ ความเป็นทางการนั้นคับแคบ ใช้อำนาจมากกว่าปัญญา คิดในรูปแบบมากกว่าสาระ คำว่าทางการนั้นภาษาอังกฤษเรียกว่า Formal เมื่อฟอร์มมันก็นึกฟอร์มหรือรูปแบบมากกว่าสาระ ไปดูว่าข้าราชการต้องเสียเวลาไปปรับไปส่งไปเอาใจรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี เสียเท่าไรๆ แทนที่จะทำงาน สังคมปัจจุบันเป็นระบบที่ซับซ้อนไม่สามารถทำอะไรให้สำเร็จด้วยอำนาจ แต่ระบบราชการก็ชำนาญในการใช้อำนาจมากกว่าใช้ปัญญา จึงทำอะไรไม่ค่อยสำเร็จ ระบบการศึกษาที่เป็นทางการล้มเหลว และสร้างความทุกข์ยากให้คนทั้งแผ่นดิน เราไม่มีทางออกจากวิกฤตการศึกษาโดยมายาคติแห่งความเป็นทางการ

ถ้าเราออกจามายาคติแห่งความเป็นทางการที่คับแคบ เปิดสังคมออกไปสู่ธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ของความไม่เป็นทางการ ที่คนทั้งประเทศมีอิสระที่จะร่วมกันทำอะไรดีๆ ได้เอง ประเทศจะ

มีพลังมหาศาล การทำความดีไม่ต้องขออนุมัติ ควรจะทบทวนกันอย่างเป็นระบบว่าความเป็น
ทางการอะไรที่มันเลอล่าล้ำสมัยไม่เป็นสาระที่ควรจะยกเลิกไปได้ก็ยกเลิกเสีย

๖. มายาคติในทางการเมือง การเมืองของเราติดขัดมานานเพราะเราไปติดอยู่ในมายาคติที่สนใจ
แต่องค์กรทางการเมือง และคิดว่ารัฐธรรมนูญสร้างประชาธิปไตย เรามีรัฐธรรมนูญมาตั้งเกือบ ๒๐
ฉบับแล้ว ก็ไม่เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริงสักที ในขณะที่อังกฤษไม่มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์เลย
และสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ตั้งประเทศมามีรัฐธรรมนูญฉบับเดียว ความจริงประชาธิปไตยใหญ่กว่า
รัฐธรรมนูญและใหญ่กว่าองค์กรทางการเมือง ประชาธิปไตยในที่นี้หมายถึงวัฒนธรรม
ประชาธิปไตย ที่ประชาชนมีจิตสำนึกสาธารณะและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกประเภท
วัฒนธรรมประชาธิปไตยจะไปกำกับองค์กรทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ถ้ากลไกของรัฐและ
สังคมทั้งหมดร่วมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ก็จะเกิดวัฒนธรรมเป็นประชาธิปไตยที่ไปกำกับ
องค์กรทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย อังกฤษไม่มีรัฐธรรมนูญแต่มีวัฒนธรรมประชาธิปไตยก็
จะมีระบอบประชาธิปไตยต้นแบบ

๗. มายาคติในวิถีคิด เรื่องนี้อาจจะเข้าใจยากสักนิด แต่ขอฝากไว้ให้คิดกันนานานาน โลกวิกฤตเพราะ
วิถีคิดแบบตายตัว แยกส่วนและสุดโต่ง อันนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง ทั้งความรุนแรง
อย่างโจ่งแจ้งและความรุนแรงอย่างเงิบ วิถีคิดแบบตะวันตกเป็นวิถีคิดแบบดิจิทัล คือถ้าเป็น ๐ ก็
ไม่ใช่ ๑ ถ้าเป็น ๑ ก็ไม่ใช่ ๐ ซึ่งเป็นการคิดแบบแยกส่วนตายตัว วิถีคิดแบบนี้นำไปสู่อารยธรรมของ
โลกในปัจจุบันซึ่งกำลังล่มสลาย วิถีคิดแบบพุทธและแบบวิทยาศาสตร์ใหม่ไม่เป็นเช่นนั้น แต่คิด
แบบความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งอันเชื่อมโยงกันเป็นกระแสของเหตุปัจจัย(อิทัปปัจจยตา) ระยะเวลา
หลังเรามีผู้นำที่คิดแบบตายตัวแยกส่วนอย่างรุนแรงสังคมจึงเข้าไปสู่ความแตกแยกรุนแรงอย่างหนัก
เราจึงควรทำความเข้าใจวิถีคิดแบบพุทธให้ดีๆ

การออกจากมายาคติเป็นเรื่องยาก นอกจากเจริญสติ การมีสติจะทำให้ใจเป็นกลาง หลุดจาก
มายาคติ เข้าถึงความจริง และประสบการณ์สุขอย่างไม่เคยพบมาก่อนในที่สุดมนุษย์ทั้งโลกจะเจริญ
สติ การเจริญสติกันหมดทั้งโลกจะเป็นปัจจัยลดสภาวะโลกร้อนที่ตรงที่สุดและราคาถูกที่สุด พระ
พุทธองค์ทรงเรียกการเจริญสติว่า เป็นทางการอันเอก (เอกะมัคโค) ขอให้ผู้อ่านมติชนได้พบทางอัน
เอกอันนำท่านไปสู่ความสุขในโอกาสขึ้นปีใหม่ ๒๕๕๒ และตลอดไปเป็นนิรันดร์
